

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

тел. 044-526-01-58

e-mail: alexvolk@ukr.net

22.09.2020 р. № 09/3

**Т.в.о. Міністра освіти і науки України
С.М. Шкарлету**

Копія: **Голові Комітету Верховної Ради України
з питань освіти, науки та інновацій
С. В. Бабаку**

Шановний Сергію Миколайовичу!

Рада молодих вчених НАН України, що є органом самоврядування наукової молоді НАН України, змушена звернутися до Вас з одного вкрай важливого для молодих науковців питання. Багато молодих людей, що працюють в Національній академії наук України щиро люблять свою країну і віддані своїй справі. Потенціал цих дослідників, на наше глибоке переконання, є достатнім для того, щоб за певних умов докорінно змінити на краще ситуацію з розвитком науки в Україні, а отже й надати значний поштовх для науково-технічного, економічного, соціального та культурного поступу нашої держави. Як видається, з боку міністерства не має бути заперечень щодо того, що одним з перших пріоритетів на цьому шляху є системне стимулювання Академії до самооновлення та омолодження, а це є неможливим без забезпечення молодим вченим осяжних та зрозумілих кар'єрних перспектив у академічній науці. Одним з таких стимулів традиційно виступала система присвоєння вчених звань. На відміну від наукового ступеня, який можуть отримувати просто заради підвищення свого персонального престижу та пошуку більш оплачуваної роботи, вчене звання

наукового працівника здебільшого свідчить про стабільне прагнення особи бути частиною відповідної спільноти та серйозні наміри присвятити життя науці.

Водночас у цьому контексті важливо звернути увагу на той факт, що існуючі в Україні вимоги до присвоєння вчених звань є явно дискримінаційними саме для працівників системи НАН України і, передусім через невиправдано високу вимогу до стажу роботи на певних посадах, фактично унеможливають отримання вчених звань молодими співробітниками наукових установ. При цьому змінити цей несправедливий стан цілком можливо на рівні простого приведення Вашим міністерством своїх нормативних актів у відповідність до вимог законодавства.

Питання присвоєння вчених звань регулюється Наказом Міністерства освіти і науки України (далі – МОН) № 13 «Про затвердження Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам» від 14 січня 2016 року (далі – Порядок № 13).

Вимоги до осіб, що претендують на звання старшого дослідника, яке відповідає званню доцента, яке присвоюється науково-педагогічним працівникам, передбачені п. 7 зазначеного Порядку. Серед цих вимог, зокрема, вказано такі:

«стаж наукової роботи не менш як п'ять років на посаді старшого наукового співробітника, провідного наукового співробітника, головного наукового співробітника, доцента, професора, заступника завідуючого (начальника) та завідуючого (начальника) науково-дослідним відділом (відділенням, сектором, лабораторією), завідуючого кафедрою, призначені на посади ректора, проректора з наукової роботи, директора, заступника директора з наукової роботи, вченого секретаря, за умови успішної роботи на зазначених посадах не менше календарного року».

Із наведеного наочно убачається, що Порядком № 13 було радикально підвищено вимоги до стажу для осіб, які претендують на присвоєння нового вченого звання старшого дослідника, порівняно з вимогами, що раніше висувалися для отримання звання старшого наукового співробітника. Так, на підставі п. 31 раніше чинної Постанови КМ України № 567 від 24 липня 2013 р., від кандидата на

присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника вимагався лише *одні календарний рік успішної роботи, зокрема за сумісництвом, на посадах старшого наукового співробітника, провідного наукового співробітника, головного наукового співробітника, доцента, професора, заступника завідуючого (начальника) та завідуючого (начальника) науково-дослідним відділом (відділенням, сектором, лабораторією), завідуючого кафедрою або призначені на посади ректора, першого проректора, проректора з навчальної та наукової роботи, директора, заступника директора з наукової роботи, вченого секретаря.* Згідно ж з п. 10 Порядку № 13 вимагається вже п'ятирічний стаж роботи на аналогічних посадах. **Тобто, вимогу в частині стажу підвищено в п'ять разів.**

Це підвищення ніяк не корелює й з установленою п.п. 2 п. 5 того самого Наказу аналогічною вимогою до претендентів на звання доцента: *«не менше ніж п'ять навчальних років на посадах асистента, викладача, старшого викладача, доцента, професора, завідуючого (начальника або його заступника) кафедрою, у тому числі останній календарний рік на одній кафедрі (в одному вищому навчальному закладі), зокрема за сумісництвом або за трудовим договором (контрактом) з погодинною оплатою».*

Звання доцента за обсягом похідних від нього привілеїв і розміром доплати повністю відповідає званню старшого дослідника, але якщо для отримання звання доцента вимагається лише 5 років викладацької діяльності на будь-якій посаді, то старшим дослідником можна стати лише після 5-ти років роботи на науковій посаді, починаючи від старшого наукового співробітника, яка приблизно відповідає посаді доцента у вищій освіті.

Така диспропорція вже від початку була явно дискримінаційною по відношенню до науковців, які колись надали перевагу роботі в наукових установах, зокрема, Національній академії наук України.

Але найголовнішим є те, що вимога до стажу особи, що претендує на присвоєння їй вченого звання старшого дослідника, встановлена абзацом другим п.п. 2 п. 7 Порядку № 13, не відповідає положенню акта вищої юридичної сили, яким є

Постанова КМ України № 656 від 19 серпня 2015 р. Пунктом 10 зазначеної Постанови визначено, що для отримання вченого звання старшого дослідника потрібно мати період роботи на посадах науково-педагогічних та/або наукових працівників, визначений МОН. *При цьому в Постанові № 656 не вказано, що Міністерством може бути звужено встановлений ст. 31 Закону України «Про наукову і науково технічну діяльність» перелік посад наукових працівників задля визначення тих посад, за якими буде зараховуватися відповідний період роботи.* Таким чином, вимога абзацу другого п.п. 2 п. 7 Порядку № 13 є незаконною і має бути скасована.

Окремої уваги заслуговує й необґрунтованість вимоги абзацу третього п.п. 2 п. 7 Порядку № 13, що зобов'язує здобувачів вченого звання старшого дослідника мати *«наукові праці, опубліковані після захисту дисертації у вітчизняних та/або іноземних (міжнародних) рецензованих фахових виданнях, з яких не менше двох публікацій у періодичних виданнях, які включені до наукометричних баз Scopus або Web of Science та не є перекладами з інших мов».*

Слід згадати, що в первісній редакції Порядку № 13 абзацом другим п.п. 3 п. 5 для здобувачів вченого звання доцента так само передбачалася вимога наявності *двох опублікованих після захисту дисертації статей у періодичних виданнях, включених до наукометричних баз Scopus або Web of Science.* Утім, Постановою Окружного адміністративного суду м. Києва від 7 вересня 2016 р. у справі № 826/11279/16 відповідне положення було визнане таким, що не відповідає Постанові № 656 від 19 серпня 2015 р., оскільки Міністерство було не вправі своїм наказом визначати не лише перелік рекомендованих наукометричних баз, а й необхідну здобувачеві вченого звання кількість статей у відповідних виданнях. На підставі відповідної постанови суду, яку згодом було залишено в силі Київським апеляційним адміністративним судом, Наказом МОН № 174 від 6 лютого 2017 р. було внесено зміни до п. 5 Порядку № 13. Згідно з цими змінами наразі від здобувачів звання доцента вимагається вже не дві, а лише одна стаття у періодичних виданнях, включених до наукометричних баз Scopus або Web of Science.

Судом не було визначено нечинності встановлених у Порядку № 13 відповідних аналогічних вимог до здобувачів звання старшого дослідника, оскільки ці вимоги не зачіпали прав і законних інтересів позивача у справі № 826/11279/16. Водночас МОН повинно було, знижуючи кількість статей для здобувачів звання доцента, зробити аналогічне зниження й для здобувачів звання старшого дослідника, адже вказаною Постановою Окружного адміністративного суду м. Києва від 7 вересня 2016 р. так само викривалася незаконність вимоги абзацу третього п.п. 2 п. 7 Порядку № 13 в частині встановлення МОН кількості статей у періодичних виданнях, включених до наукометричних баз Scopus або Web of Science для здобувачів звання старшого дослідника, адже, як відомо *cessante ratione legis cessat et ipsa* (з втратою підстави закону, втрачає чинність сам закон).

Водночас відповідне положення МОН змінено не було. Таким чином, наразі так само зберігається диспропорція між вимогами до кількості «наукометричних» статей для здобувачів звання доцента (одна стаття) і для здобувачів звання старшого дослідника (дві статті).

Окремо привертає увагу той факт, що Постановою КМ України № 308 від 25 квітня 2018 р. було, зокрема, внесено зміни до пунктів 9 і 10 Постанови Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 р. № 656. Цими змінами МОН було надано право не лише визначати рекомендовані наукометричні бази, а й кількість статей, надрукованих у включених до таких баз виданнях, наявність яких вимагається як для присвоєння вченого звання, як старшого дослідника, так і доцента. Керуючись наданими повноваженнями, МОН мало достатні можливості, щоб зрівняти обов'язкову кількість статей для доцента і старшого дослідника, наприклад, через зменшення до однієї статті кількості статей для отримання звання старшого дослідника. Утім, за спливом вже понад року від прийняття Постанови КМ України № 308 змін до Наказу № 13 не було внесено, і з огляду на це зберігається несправедлива і дискримінаційна диспропорція в частині більшої кількості статей для старшого дослідника.

Важливо наголосити й на тому, що, окрім визначення кількості статей, у абзаці третьому п.п. 2 п. 7 Наказу № 13 МОН вийшло за межі своїх повноважень також в частині вимоги публікації відповідних статей після захисту дисертації та вимоги про те, що зазначені статті не мають бути перекладами з інших мов. Ці положення так само не відповідають актові вищої юридичної сили, яким є вказана Постанова № 656.

Запровадження нових вимог до отримання вчених звань пояснювалося необхідністю підвищення якості підготовки та кваліфікації наукових та науково-педагогічних кадрів. Разом з тим сумна статистика¹ присвоєння вчених звань впродовж останніх років дає всі підстави вважати, що державою при запровадженні нових вимог переслідувалися передусім цілі економії на виплатах доплат за вчені звання. Крім того, було явно дискриміновано сектор академічної науки, оскільки вимоги до здобувачів вченого звання старшого дослідника були встановлені незрівнянно вищі за вимоги до здобувачів вченого звання доцента. Відповідно до статистики Міністерства освіти і науки України у 2015 році вчене звання старшого наукового співробітника було присвоєне 555 особам, а вже у 2017 р. звання старшого дослідника отримали лише 42 особи, тобто кількість скоротилася у понад 10 разів. У випадку з ученими званнями, на відміну від присудження наукових ступенів, важливою є та обставина, що ці звання присуджуються здебільшого особам, які вже присвятили значну частину свого життя роботі у сфері науки чи освіти й планують надалі продовжувати цю діяльність. Жорсткість нових вимог насамперед позбавляє нове покоління науковців перспектив продовження своїх досліджень та кар'єрного росту в Україні. Усе це негативно позначається на стані вітчизняної науки і освіти.

Таким чином, вважаємо, що положення абзацу другого і третього п.п. 2 п. 7 Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки України № 13 від 14 січня 2016 р., мають бути скасовані.

Враховуючи зазначене, просимо привести положення Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам, затвердженого Наказом

¹ <http://aphd.ua/dynamika-prysvoiennia-vchenykh-zvan-v-ukrani-2001-2017/>

Міністерства освіти і науки України № 13 від 14 січня 2016 р. у відповідність до Постанови КМ України № 656 від 19 серпня 2015 р. таким чином:

- абзац другий пункту 7 Порядку викласти в такій редакції:

«стаж роботи на посадах науково-педагогічних та/або наукових працівників² не менш як п'ять років, за умови успішної роботи на зазначених посадах не менше календарного року».

- в абзаці третьому пункту 7 Порядку слова «двох публікацій» замінити словами «однієї публікації».

Сподіваємось, що Міністерство освіти і науки України прийме відповідні зміни, чим зробить крок назустріч молодим вченим, зусиллями яких оновлена НАН України може стати надійним та ініціативним партнером Вашого Міністерства у просуванні назрілих прогресивних змін науки і освіти. В протилежному випадку ми не виключаємо, що хтось із потенційних здобувачів вченого звання старшого дослідника з числа наукової молоді може скористатися своїм правом на звернення до суду з метою оскарження відповідних положень Порядку.

Лист підготував член ради, кандидат юридичних наук О. О. Малишев. Схвалено на засіданні Ради молодих вчених НАН України 17 вересня 2020 року (Протокол № 4/2020).

З повагою,

Голова Ради

О. Є. Волков

² П. 10 Порядку затвердження рішень про присвоєння вчених звань, затвердженого Постановою КМ України № 656 від 19 серпня 2015 року формулює цю вимогу так: «період роботи на посадах науково-педагогічних та/або наукових працівників, визначений МОН». Перелік посад наукових працівників визначено ст. 31 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Перелік посад науково-педагогічних працівників визначено Постановою КМ України № 963 від 14 червня 2000 року. Зважаючи на це, немає доцільності дублювати відповідні положення законодавства у Порядку № 13, а звужувати коло відповідних посад МОН не уповноважено.